

Валентина Миронска-Христовска

МАКЕДОНСКАТА КУЛТУРА НА КУЛТУРНАТА КАРТА НА ЕВРОПСКИТЕ НАРОДИ

(Дарин Ангеловски, *Античката литература во македонската културна средина културно-описателски и преводни аспекти*,
Институт за македонска литература, 2020)

Монографијата *Античката литература во македонската културна средина (културно-описателски и преводни аспекти)* од Дарин Ангеловски претставува не само едно од новите изданија на Институтот за македонска литература за 2020 година туку тоа е издание кое е новина во македонската научна мисла, односно потфат со кој за првпат е проследена рецепцијата на античката литература во повеќе од милениумски литературен, односно културен развој во Македонија. Значењето и восхитот кон ова дело на Дарин Ангеловски произлегува од вештината на авторот, кој на триста страници, методолошки синтетизирано, аналитички, студiously и јазично промислено, со јасни искази и заклучоци, нè води, односно нè запознава со појавата и развојот на македонската литературна традиција, со приемот и рефлексите на античката литература врз македонската културна средина низ векови.

Самиот автор Дарин Ангеловски во предговорот истакнува дека неговиот обид претставува збиено книжевно-историско и културолошко согледавање и претставување на книжевните релации во интерлитературни, интеркултурни и интертемпорални рамки, односно обид да се прикаже на едно место, во дијакхрониска перспектива, присуството на античката литература во македонската културна средина.

Во монографијата *Античката литература во македонската културна средина (културно-општествени и преводни аспекти)* и покрај обемноста, односно квантитетот на материјалот кој се наоѓаше пред авторот, Ангеловски успева да го систематизира низ четири стожерни поглавја во кои го презентира најпотребното, квалитетното и најзначајното од овој долг процес. Притоа успешноста на потфатот на Ангеловски се должи на тоа што тој јасно си ја поставил целта пред себе, при процесот на истражувањето на темата да ги земе предвид особеностите на културната и рецептивната средина, односно на историско-политичките и културните прилики, како и „научните достигнувања во рамките на: 1. историјата на Античка Македонија како посебна дисциплина со акцент на феноменот литература и литературен живот како израз на културното живеење во антиката на овие простори; 2. достигнувањата на светската и на домашната наука за литературата што се однесува на проучувањето на античката литература, како и на 3. специфичните глобални тенденции со кои е зафатено и македонското општество во кое науката за литературата сè повеќе се отвора кон културните средини, разгледувајќи ја литературата како повод да се размислува за идентитетите и нивните специфичности“.

Произлезените резултати во монографијата секако се должат на архивското истражување кое Ангеловски го спроведуваше во Македонија, односно во: Архивот на МАНУ; Државниот архив; НУБ „Св. Климент Охридски“; Градската библиотека „Браќа Миладиновци“; во библиотеката на Институтот за класични студии и библиотеката на Институтот за македонска литература; Универзитетската библиотека во Штип; во Народната библиотека „Св. Кирил и Методиј“ и Архивот во БАН во Софија, Бугарија, како и на консултираните 130 изворни дела и околу 400 библиографски единици, од кои потребната, односно евидентираната граѓа е до 2000 година.

Обемноста на материјалот и желбата за јасно и попрецизно претставување на влијанието на античката литература врз развојот на македонската литература, како и на нејзината присутност во европската литература и култура, кај Ангеловски ја наметна и потребата од „Воведни белешки“ во кои истакнува дека „за да се определи местото на античката литература во однос на странските литератури со кои нашата средина стапувала во контакт, нужно се наметнува потребата од воведни напомени за опсегот, значењето и употребата на поимот рецепција, како

и од определувањето на значањето на преводот како посебна форма на посредство во меѓулитературната комуникација“. Па во тој контекст авторот најпрвин дава теоретски согледби за поимите рецепција и превод при што истакнува: „Збогатувањето на компаративистиката со сознанијата од областа на теоријата на рецепцијата за кои станува збор ѝ ја овозможува на науката за литература неопходната херменевтичка компонента, која еднакво се однесува како на преводите така и на критичките осврти и рецензиите, сфатени како посредни начини на прифаќање на странските литератури“. Значењето на преводот е согледан во процесот на интеркултурната комуникација, кој го актуализира овој вид на посредништво како прв и неопходен услов за процесот на рецепција на литературата. Притоа авторот истакнува дека досегашните проучувања главно биле насочени кон проучување на нејзината традиција, а во поново време и кон процесите на нејзино прифаќање, односно рецепција. Нагласувајќи дека досега во македонската наука воопшто не му е посветено внимание на проучувањето на репродуктивниот вид на рецепција, целта на трудот е „да се истражи феноменот литература и литературен живот во антиката, да се проследи културната рефлексija на античката литературна традиција што се одвивала во македонската културна средина од византискиот и средновековниот период, како и да се проследи репродуктивната форма на рецепцијата на античката литература во македонската културна средина во текот на XIX и XX век, која се остварила преку посебните форми на литературно посредство какви што се преводите и книжевно-критичките интерпретации“.

Монографијата, како што истакнавме, е конципирана во четири главни дела, а од секој дел произлегуваат низа поглавја и потпоглавја. Во првиот дел насловен „Литературата и литературниот живот во македонската културна средина од античкиот период“, Ангеловски најпрвин го објаснува поимот за античката литература, ги претставува нејзините носители и приложува нејзина периодизација. Потоа се задржува на феномот на повеќејазичноста во античкиот свет и на проучувањата на античката литература – од литературна критика до литературна историја. Во четвртото поглавје се задржува на доста интересни податоци, за нас за првпат презентирани, кои се однесуваат на литературниот живот во македонската културна средина од античкиот период, при што нè запознава со македонски литературни автори од тој период како, претставникот на лириката Посејдип од

Пела, на драмското творештво со Посејдип од Касандра, на историографијата со Марсија од Пела, Антипатар, Аристобул и Марсија од Филипи. Во следното потпоглавје следуваат информации за автори што твореле во други литературни видови, како Полијан, кој бил беседник, правник и пишувал дела за воени вештини и Гај Јулиј Фајдер, кој бил баснописец и раскажувач. Потоа следуваат податоци за литературни автори што биле од друго потекло но кои престојувале во Македонија, односно во македонската културна средина во античкиот период и тоа лирските автори: Бакхила, Меланипид, Александар од Ајтолија и Алкај; потоа драмските автори: Агатон и Еврипид; автори на епски дела: Хојрил од Самос, Хојрил од Јасос и Арат; историографите: Евмен, Калистен и Неарх и авторите на философски дела: Аристотел, Бион и Тимон.

Во вториот дел преку воведните белешки, Ангеловски преминува во византискиот и средновековниот период. Во однос на овој дел треба да се истакне дека повторно имаме новина, односно дека овој дел претставува прв обид на расветлување на интересот и присуството на хеленската и римската литература во македонската културна средина во овој период. Во тој контекст Ангеловски најпрвин ги проследува контактите на средновековните автори со античката литература, а потоа преку одделни поглавја ја лоцира античката литературна традиција во македонската средновековна литература, односно го бележи нејзиното влијание во микрожанровскиот книжевен репертоар и тоа во: 1. патристичките текстови, 2. средновековните книжевни антологии и 3. зборниците со сентенции. Во следните потпоглавја Ангеловски преку бројни примери го проследува одгласот на античката литература преку апокрифната литература, односно во неофицијалните, одречно-неканонските текстови, разумниците и пророштвата или гатачки книги, во белетристичките текстови, во творечко-функционалните прозни и реторички книжевни текстови. Притоа Ангеловски дава преглед на средновековните византиски книжевници и на книжевници од македонската средина од рановизантискиот период, како македонскиот ерудит од V век – Јоан Стобај, Паулин од Пела, патријархот Фотиј, Лав Магистер-Хојрсфакт, Јосиф, Философ, Тома Магистер, Јоан VI Кантакузин, Григор Акиндин и други. По падот на Македонија под османлиската власт, контактите со античката литература во македонската културна средина биле со намален интензитет сè до XIX век.

Третиот деле е посветен на XIX век, кога контактите со античката литература преку дејноста на македонските преродбеници Димитар Миладинов, Константин Миладинов, Рајко Жинзифов и Јанаки Стрезов добиле засилен интензитет. Во проследувањето на овој чин, Ангеловски забележува дека македонските преродбеници преку усвојувањето и угледувањето на вредностите од античката литература во рамки на образовниот процес и кои имале стекнато наобразба од областа на класичните јазици, резултирало со силен отпор кон грчките асимилаторски политики без, притоа, да поттикне кај нив негаторски став кон општочовечките вредности содржани во книжевните дела на старата хеленска култура и цивилизација. Меѓу македонските просветители што ги познавале класичните јазици и за кои издвојува посебни поглавја се Јордан Хаџи Константинов Џинот и Григор Прличев, кои всушност ги направиле и првите преводи на дела од античката литература. Четвртото потпоглавје во кое е проследена врската на Григор Прличев со античката литература содржи одделни делови во кои се одбележани Прличевите препеви: на *Бесниот Орландо* од Лудвико Ариосто; на *Илијада*, *Одисеја* и на химната *Кон Деметра* од Калимах; и во последниот дел дава преглед на објавите на Прличевите препеви во македонската културна средина од XX век. Заклучните согледби за овој период од страна на Ангеловски се дека поголема била застапеноста на поетскиот книжевен исказ и покрај присутниот интерес за дијалошките дела, како на Софокле и Лукијан согледан во обидите на Ј. К. Х. Џинот.

Четвртиот дел е посветен на античката литература во македонската културна средина од XX век, поточно во три поглавја, со тринаесет потпоглавја проследена е: рецепцијата на античката литература во македонската културна средина од првата половина на XX век; античката литература на страниците на периодичните списанија; прикази за објавени дела од античката литература во периодичните списанија; преводи од античката литература во периодичните списанија; античката литература во книжевно-компаративистички студии и рецепцијата на античката литература преку философско-културолошки студии; преводната рецепција на античката литература во македонската културна средина во втората половина на XX век; општ и хронолошки преглед; и во третото поглавје застапени се автори и дела, односно преводната и критичката рецепција на дела од: античката епика преку Хомер, Мусај, Хесоид и Вергилиј; античката лирика и тоа преку претставници од римската и хеленската лирика;

античката драма преку Ајсхил, Плаут, Терентиј, Софокле, Еврипид и Аристофан; античкото говорништво преку Кикерон, Демостен и Исократ; античката философија преку Аристотел, Платон, Кикерон, Хераклит и претсократовците и од античката историографија преку Херодот, Куртиј Руф, Аријан, Јустин, Ливиј, Такит и Кајсар. Делот изобилува со имиња на бројни преведувачи и критичка мисла, на изданија, периодични списанија, со компаративни промислувања.

Монографијата *Античката литературна средина во македонската културна средина* од Дарин Ангеловски, како што и самиот бележи, нуди дескрипција на процесот на рецепција на античката литература во македонската културна средина со што претставува обид да се пополни празнината во проучувањето на литературните рефлексии, вредности и традиции што се одвивале во неа, од античкиот и средновековниот период, периоди во кои влијанието било доста силно изразено на хеленската и римската култура и да ја покаже репродуктивната форма во текот на XIX и XX век, која се остварила преку преводите и книжевно-критичките интерпретации, со цел да се пополни недостигот од ваков тип истражувања во македонската наука за литература. На крај ќе истакне дека понудената монографија нуди низа информации за љубителите, а уште повеќе за проучувачите на античката, византиската и средновековната литература, на литературниот корпус од XIX и XX век, на проучувачите на преводот, на културолозите, лингвистите итн.

Воедно, монографијата дава можност, за освен отвореното прашања како феноменот на „нереципираното“, при што Ангеловски го презентира фондот на Атанас Таховски, кој содржи корпус на необјавени преводи, особено на дела што воопшто не се приопштени на македонски јазик, и за други прашања, особено поврзани со периодот од втората половина на XX век, на теми како што се цензурата во преводната литература од класичните јазици, културните политики во областа на издаваштвото кај нас итн. Во овој контекст на крајот би истакнале дека се надеваме и посакуваме Дарин Ангеловски во скоро време да ни понуди ново издание со одговори на горенаведените, како и на други нови, недоволно проучени прашања од областа на македонската литература и култура кои ќе овозможат, како и оваа монографија, да го потврди значењето, местото и кореспонденцијата на македонската со европската литература и култура.